

**Голові Спеціалізованої вченої ради
К 61.051.09 при Ужгородському
Національному університеті,
доктору медичних наук,
професору М.М. Оросу**

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора медичних наук, професора
Сайдакової Наталії Олександрівни на дисертаційну роботу
Касьяненко І.І. «Медико-соціальне обґрунтування удосконалення
попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед
підлітків», подану на здобуття наукового ступеня кандидата медичних
наук (доктора філософії) за спеціальністю 14.02.03 – соціальна медицина**

Актуальність обраної теми дисертації.

Тема дисертаційного дослідження безумовно актуальна. Наведу лише декілька аргументів: у світі нараховується 350 млн. носіїв хронічної HBV-інфекції; близько 25% з них мають значні ураження печінки, а саме: хронічний гепатит, цироз або рак печінки. В Європі вірусом гепатиту В щорічно інфікується 1 млн. людей, з них у 90 000 розвивається хронічна інфекція, а приблизно 22 000 згодом помирають від цирозу чи первинного раку печінки. Інфікованість парентеральними вірусами гепатиту В та С є однією з найважливіших медико-соціальних проблем через надзвичайно швидке зростання захворюваності й несприятливі наслідки. В етіологічній структурі всіх вірусних гепатитів, що реєструються у світі, понад 50% припадає на вірусний гепатит В, близько 45-50% – на вірусний гепатит С.

Зростання поширеності парентеральних вірусних гепатитів не оминувало і Україну, яка активно долучається до міжнародних стратегій їх попередження.

Значне поширення парентеральних вірусних гепатитів як малосимптомних, хронічних форм, робить актуальною проблему активного виявлення інфікованих осіб серед різних груп населення, а особливо серед дітей та підлітків. Саме вікова група останніх є надзвичайно складною, вимагає імплементації сучасного дружнього до молоді підходу у наданні медичної допомоги підліткам, поведінкові особливості яких сприяють поширенню парентеральних вірусних гепатитів в їх середовищі.

Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційна робота є фрагментом трьох науково-дослідних робіт ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України» («Наукове забезпечення реалізації Європейської політики ЗДВ-21 в умовах оптимізації системи охорони здоров'я України на 2012-2014 рр.» (№ державної реєстрації 0112U002809, термін виконання 2012-2014 рр.); «Науковий супровід, моніторинг та оцінка моделей розвитку сфери охорони здоров'я в Україні на регіональному рівні» (№ державної реєстрації 0115U002852, термін виконання 2015-2016 рр.); «Наукове обґрунтування формування системи забезпечення населення медичною та медико-соціальною допомогою в умовах децентралізації», (№ державної реєстрації 0118U001204, термін виконання 2018-2020 рр.), у підготовці яких автор, як виконавець, брав безпосередню участь.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, висновків і рекомендацій, сформульованих в роботі, їх достовірність. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження висока і підтверджується використанням комплексного системного підходу, етапністю виконання поставлених завдань, обґрунтованістю застосування сучасних методів дослідження, статистичною достовірністю отриманих результатів. Висновки роботи базуються на достатньому обсязі фактичних даних.

Методичний апарат дослідження включав методи: системного підходу – для вивчення, аналізу показників, що характеризують стан проблеми організації попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків, обґрунтування підходів до її удосконалення з урахуванням виявлених медико-соціальних аспектів; бібліосемантичний метод – для вивчення вітчизняного та світового контенту щодо досвіду, наукових підходів до вирішення досліджуваної проблеми; епідеміологічний – для вивчення регіональних, вікових особливостей захворюваності на вірусні гепатити, зокрема парентеральні, серед дитячого населення України, виявлення основних медико-соціальних аспектів проблеми в Кіровоградській області; соціологічний (анкетного опитування) – для отримання інформації щодо наявності знань про фактори ризику та шляхи передачі парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків, освітян та медиків первинного контакту, усвідомлення особистої загрози, ставлення до осіб з діагностованим парентеральним вірусним гепатитом, а також готовності до участі в заходах з їх попередження серед підлітків; медико-статистичний – для збору, обробки та аналізу отриманої статистичної інформації на всіх етапах дисертаційного

дослідження; контент-аналізу – для вивчення змісту діючої нормативно-правової бази щодо надання медичної допомоги підліткам з факторами ризику поширення парентерального вірусного гепатиту, зокрема профілактичної діагностичної допомоги при підозрі на парентеральний вірусний гепатит; концептуального та описового моделювання – для визначення перспективних напрямів та представлення обґрунтованої удосконаленої функціонально-організаційної моделі попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків на регіональному рівні (на прикладі Кіровоградської області); організаційного експерименту – для підтвердження обґрунтованих напрямів та апробації інновацій із удосконалення організації попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків на регіональному рівні з застосуванням міжсекторального підходу; експертних оцінок – для визначення ефективності впровадження та дієвості запропонованої удосконаленої функціонально-організаційної моделі.

Автором проаналізовано 311 літературних джерел щодо досліджень негативних медико-соціальних аспектів зростання захворюваності на вірусні гепатити, зокрема парентеральні, їх факторів ризику та шляхів передачі, сучасних принципів організації первинної профілактики, діагностики, лікування, з метою попередження поширення інфекційного процесу та розвитку незворотних змін в печінковій паренхімі.

Для вивчення динаміки захворюваності на вірусні гепатити, зокрема ті, які передаються парентерально (гемоконтактно), з метою виявлення її особливостей обрано десятирічний період 2007-2016 рр.. Використані статистичні дані, викопійовані із форм офіційної статистичної звітності (форми: № 12 «Звіт про захворювання, зареєстровані у хворих, які проживають в районі обслуговування лікувально-профілактичного закладу» (річна) (264 од.); № 31 «Звіт про медичну допомогу дітям» (річна) (264 од.); №47-здоров «Звіт про мережу та діяльність медичних закладів» (річна) (264 од.); № 17 «Звіт про медичні кадри» (річна) (264 од.); № 20 «Звіт лікувально-профілактичного закладу за рік» (річна) (272 од.), зведені в таблицях за окремими адміністративними територіями України та Кіровоградської області (всього 1330 од.).

Соціологічне дослідження проведено за власно розробленими анкетами; опитано три групи респондентів (медиків (205), освітян (399) та підлітків (402)). Попередньо проведено пілотне дослідження (50 анкет), розрахована репрезентативність опитування.

Оцінка ефективності запропонованих інновацій визначалась експертами з використанням спеціально розробленої карти. До експертизи

було залучено 30 досвідчених фахівців, до складу яких увійшли 11 науковців за фахом «Соціальна медицина», 12 – висококваліфікованих організаторів охорони здоров'я, керівників амбулаторно-поліклінічних закладів охорони здоров'я, які надають медичну допомогу на засадах загальної лікарської практики, 5 лікарів загальної практики – сімейних лікарів та 2 лікаря первинного контакту (педіатри) з Клініки, дружньої до молоді, які щоденно контактують з підлітками.

Таким чином, в дослідженні одержано репрезентативні результати, які покладені в основу удосконалення моделі попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків з комплексним міжгалузевим підходом до реалізації поєднаного консультативного, діагностичного та інформаційно-освітницького впливу на регіональному рівні.

Наукова новизна, теоретична та практична цінність дослідження.

Дисертантом вперше в Україні:

- обґрунтовано удосконалену функціонально-організаційну модель попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів на регіональному рівні (на прикладі Кіровоградської області), яка ґрунтується на комплексній міжгалузевій, міждисциплінарній інтеграції закладів охорони здоров'я, освіти, культури, молоді та спорту, відповідно до сучасних запитів і потреб підлітків із тріадою поєднання консультативного, діагностичного і інформаційно-освітнього впливу;

- об'єктивізовані особливості обізнаності медиків первинного контакту, освітян і підлітків щодо факторів ризику та шляхів поширення парентеральних вірусних гепатитів в підлітковому середовищі;

- визначено пріоритетні концептуальні напрями удосконалення організації попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків на регіональному рівні, основними з яких визначено: активно-конструктивну профілактику, матеріально-технічне та кадрове забезпечення заходів, розробку сучасних принципів інформаційно-просвітницької роботи, застосування новітніх технологій діагностики парентеральних вірусних гепатитів, здійснення дієвого моніторингу, наукового супроводу запропонованих інновацій з оцінкою результатів.

Удосконалено принцип розподілу підлітків в групи ризику парентеральних вірусних гепатитів, базовою основою якого є наявність факторів ризику передачі інфекцій парентеральним шляхом із подальшим їх діагностичним, консультативним супроводом.

Набули подальшого розвитку методичні підходи до організації міжгалузевої інтеграції структур, що мають відношення до роботи з

підлітками задля попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів, подальшого заохочення їх до консультування, регулярного проходження профілактичних діагностичних обстежень.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у суттєвому доповненні теорії соціальної медицини в частині вчення про здоров'я підлітків, управління охороною здоров'я, зокрема удосконалення організації попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків на регіональному рівні..

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони стали науковим підґрунтям для:

- розробки удосконаленої функціонально-організаційної моделі попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків на регіональному рівні із включенням обґрунтованих позицій у Стратегію розвитку Кіровоградської області на період до 2020 р. (затверджену рішенням Кіровоградської обласної ради від 21 грудня 2012 р. № 411 і пізніше у редакції рішення Кіровоградської обласної ради від 27 березня 2015 р. № 716 та від 10 березня 2017 р. № 238) та направлену на її виконання Програму економічного і соціального розвитку Кіровоградської області;

- створення із щорічним затвердженням плану виконання Обласних цільових соціальних програм «Молодь Кіровоградщини на 2011-2015 рр.» та «Молодь Кіровоградщини на 2016-2020 рр.»;

- оцінки ефективності впровадження та дієвості удосконаленої функціонально-організаційної моделі попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків на регіональному рівні.

Повнота представлення результатів у друкованих працях.

Всього за темою дисертації опубліковано в 16 наукових працях, у т.ч. у 6 статтях, з яких 3 – у фахових виданнях, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, 3 - в закордонних виданнях (у т.ч. 2 публікації у виданнях Scopus), 9 публікаціях в інших виданнях, 1-му інформаційному листі.

Характеристика розділів, оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому.

Дисертація є завершеною науковою працею, має класичну структуру, яка відповідає вимогам МОН України. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 268 сторінок друкованого тексту, з них основного, - 150 сторінок. У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульована мета наукового дослідження, визначені завдання, об'єкт, предмет, методичний апарат, розкрито новизну, теоретичне та практичне значення, задекларовано

особистий внесок дисертанта в розробку наукових положень дисертаційного дослідження, деталізовано його обсяг, структуру та публікації.

У першому розділі «Поширеність парентеральних вірусних гепатитів, їх медико-соціальні аспекти та підходи до організації попередження поширення, своєчасної діагностики» вивчені негативні медико-соціальні аспекти зростання захворюваності на вірусні гепатити, зокрема парентеральні, їх фактори ризику та шляхи передачі, а також існуючі принципи організації первинної профілактики, методи своєчасної діагностики, адекватного лікування, з метою попередження поширення інфекційного процесу та розвитку печінкових ускладнень (цироз, карцинома), що в цілому актуалізувало продовження наукового пошуку в обраному напрямі.

У другому розділі «Програма, предмет і основні методи дослідження» представлено програму дисертаційного дослідження, його етапи, методичний апарат. Обсяги досліджень на кожному з визначених етапів є достатніми для забезпечення отримання достовірних репрезентативних результатів, узагальнення висновків та практичних рекомендацій.

В третьому розділі «Захворюваність на вірусні гепатити, зокрема парентеральні, надання медичної допомоги таким хворим підліткового віку в Україні та Кіровоградській області» вивчена динаміка захворюваності на вірусні гепатити, зокрема ті, які передаються парентерально (гемоконтактно). З метою виявлення її особливостей серед різних вікових груп населення України в регіональному аспекті обрано десятирічний період (2007-2016 рр.). Первинним матеріалом слугували дані офіційної статистичної звітності. Вони були зведені в таблиці за окремими адміністративними територіями, як України, так і Кіровоградської області в розрізі її районів (всього 1330 од.). Використовувалися також річні довідково-статистичні матеріали Центру медичної статистики МОЗ України та Кіровоградської ОДА за 2007-2016 рр. Показано, що зростання захворюваності на вірусні гепатити в Україні (з 25,8 в 2007 р. до 29,67 в 2016 р., або на 15,0%) відбувається за рахунок хронічних гепатитів, з суттєвою перевагою (78,5%) в їх структурі гепатиту С (проти 20,6% хронічного вірусного гепатиту В). При цьому, вірусні гепатити в Україні переважно ($58,79 \pm 0,44\%$) діагностуються в хронічній стадії, особливо в Кіровоградській області ($80,35 \pm 2,14\%$), де захворюваність в 1,2 рази перевищує середньоукраїнську (35,52 проти 29,67 на 100 тис. населення в Україні, 2016 р.), із зростанням показників при парентеральних вірусних гепатитах В і С серед підлітків та перевагою в структурі захворюваності дітей на хронічні

вірусні гепатити – гепатиту С ($52,7 \pm 5,8\%$). Медичну допомогу таким підліткам в області надають сімейні лікарі (забезпеченість населення якими в Кіровоградській області в 2017 р. склала 2,82 проти 3,87 на 10 тис. населення в Україні), педіатри (забезпеченість якими залишається майже незмінною з 2,0 до 1,93 на 10 тис. населення в Україні), дитячі інфекціоністи (забезпеченість якими залишається незмінною з 0,44 до 0,41 на 10 тис. населення в Україні).

В четвертому розділі «Оцінка обізнаності підлітків, освітян, медиків щодо факторів ризику та шляхів передачі парентеральних вірусних гепатитів». За результатами опитування стало можливим дослідити рівень обізнаності лікарів первинного контакту (лікарів загальної практики-сімейних лікарів), освітян (вчителів та викладачів), які постійно контактують з підлітками, а також самих підлітків (за згодою їх батьків), щодо факторів ризику та шляхів передачі парентеральних вірусних гепатитів, готовності прийняти участь у заходах з попередження їх поширення в підлітковому середовищі.

Отримані чинники були проаналізовані, опрацьовані та згруповані. Основою для чого стали результати обчислення нормативно-інтенсивних показників (НІПи) та вагових коефіцієнтів (К), за якими визначались фактори, що мають найвизначніший вплив на попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів в підлітковому середовищі.

У п'ятому розділі «Обґрунтування удосконаленої моделі попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків, з оцінкою ефективності її впровадження на регіональному рівні (на прикладі Кіровоградської області)» наведені узагальнені результати проведеного наукового дослідження у вигляді запропонованої удосконаленої міжсекторальної регіональної функціонально-організаційної моделі попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків Кіровоградської області. Здійснена оцінка ефективності запропонованих інновацій.

Модель базується на посиленні активно-конструктивної профілактики та інформаційно-просвітницької роботи; удосконаленні організації діагностики парентеральних вірусних гепатитів; моніторингу, оцінки результатів, наукового супроводу запропонованих інновацій; матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Пріоритетним напрямом став міжгалузевий комплексний програмний підхід. Основними методичними його принципами стали: запровадження комплексного превентивного підходу для оптимізації профілактичного вектору медичної допомоги підліткам; забезпечення пріоритетності впровадження в практику сучасних

комплексних профілактичних технологій; забезпечення доступності, рівності отримання медичної допомоги всіх верств прикріпленого населення; пріоритет превентивних втручань з попередження втрати здоров'я та якості життя починаючи з раннього віку.

Інноваційними елементами стали: формування лікарем загальної практики – сімейним лікарем груп ризику серед підлітків та їх оточення, із проведенням обстеження швидкими тестами на антитіла до вірусу гепатиту В та(або) С; моніторинг індикаторів впровадження інноваційних підходів; модернізація навчальних програм з практичними заняттями в навчально-тренінгових класах (центрах) на існуючих базах до- та післядипломного навчання лікарів загальної практики-сімейної медицини; залучення ЗМІ, освітньо-виховних, культурних закладів, що займаються вихованням підростаючого покоління (Обласний центр туризму в Кіровоградській області, КЗ «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей Кіровоградської обласної ради»), також регіонального центру здоров'я, громадських організацій та об'єднань, клінік дружніх до молоді, центру громадського здоров'я до інформування та заходів оздоровчо-профілактичної підтримки підлітків; проведення анкетування (опитування) самих підлітків та їх оточення, родин щодо виявлення факторів ризику поширення парентеральних вірусних гепатитів.

Обґрунтовані результати дисертаційного дослідження лягли в основу прийнятої Стратегії та Програми економічного і соціального розвитку Кіровоградської області, Програми «Молодь Кіровоградщини» на 2011-2015 рр. та на 2016-2020 рр., де окремими пунктами виділені заходи з попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків. Обґрунтована впроваджена удосконалена функціонально-організаційна модель на основі міжгалузевої, міждисциплінарної інтеграції консультативного, діагностичного та інформаційно-освітнього підходів на регіональному рівні позитивно оцінена експертами щодо дієвості та достатньої наукової обґрунтованості запропонованих інновацій, що дозволяє рекомендувати її до впровадження в інших регіонах України.

Висновки є обґрунтованими, в достатній мірі підтверджені фактичним матеріалом, відповідають меті і завданням дисертаційного дослідження, відображають їх зміст.

Практичні рекомендації базуються на інноваційних підходах, обґрунтованих на підставі одержаних в дослідженні результатів, є комплексними, багаторівневими (як для Міністерства охорони здоров'я України, та і для Департаментів охорони здоров'я обласних та міських державних адміністрацій).

Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації. Автореферат дисертаційного дослідження повністю відображає зміст дисертації, відповідає головним її положенням, оформлений згідно з вимогами МОН України. Зміст автореферату та основних положень дисертаційної роботи є ідентичними.

Дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 14.02.03 – соціальна медицина.

Робота в цілому справляє добре враження; за своєю актуальністю, науковими доробками, вирішенням практичних питань із початком реалізації нововведень в повсякденну практику потребує позитивної оцінки. Разом з тим, при рецензуванні дисертації виникли питання, окремі зауваження, що не впливають на значимість її для науки та практики, а дозволять авторові детальніше висвітлити деякі аспекти.

При позитивній характеристиці стилю викладання матеріалу, привертають увагу надмірні коментарі до пояснень фактичних даних, довгі речення, що ускладнюють сприйняття тексту, є повтори.

В роботі вірно наголошується, що вирішення питання виходить за межі суто медичної допомоги і вказується на необхідність залучення фахівців інших спеціальностей, зокрема освітян, педагогів позашкільної підготовки, тренерів спортивних установ, тощо. Скажіть, будь ласка, якими комунікаційними засобами при цьому Ви передбачаєте налагоджувати конкордатність дій?

Звертають до Вас як до управлінця з великим стажем, фахівця з великим досвідом роботи, науковця – з питанням особистого бачення найбільш перспективного, із запропонованих, шляху зміни ситуації на краще: чи здійснюєте моніторинг впровадження запропонованих інновацій та їх результатів на регіональному рівні? Якщо так, то за якими критеріями, хто їх розглядав і затверджував?

Вказані зауваження і запитання не мають принципового характеру та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Касьяненко Івана Івановича «Медико-соціальне обґрунтування удосконалення попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук (доктора філософії) за спеціальністю - 14.02.03 – соціальна медицина, є завершеною, самостійною, комплексною роботою, в якій вирішено актуальне наукове завдання – вперше в Україні науково обґрунтовано, розроблено та впроваджено удосконалену модель попередження поширення парентеральних вірусних гепатитів серед підлітків

на регіональному рівні з доведеною медичною, соціальною та економічною ефективністю.

Представлена дисертаційна робота за своєю актуальністю, методичним рівнем, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням результатів та їх впровадженням, в також кількістю опублікованих наукових праць, відповідає вимогам пп. 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно із Постановами Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 656 та від 30.12.2015 № 1159), а її автор, Касьяненко Іван Іванович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата медичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 14.02.03 – соціальна медицина.

Офіційний опонент:

завідувач відділу епідеміології та
організаційно-методичної роботи
Державної установи «Інститут урології
Національної академії медичних
наук України», д.мед.н., професор

Н.О. Сайдакова

проф. Сайдакова Н.О.

О.В. Герасимчук